

Dudok op reis door een land vol wonderen

'De dean stopte hun aandeel van het maal weer in de zak van mijn jasje'

Hilversums beroemde stadsarchitect Dudok heeft heel wat navolging gekregen. We zien niet alleen bouwwerken in zijn stijl in Nederland, maar ook in België, Duitsland, Groot-Brittannië en zelfs in Australië. De Verenigde Staten ontbreken in dit rijtje. Dat is opmerkelijk omdat Dudok in het najaar van 1953 drie maanden langs dwars door Amerika reisde om lezingen te geven over architectuur en stedenbouw.

Deze lezingenreis trok enorm veel belangstelling en droeg ertoe bij dat hij in 1955 als eerste en tot nu toe enige Nederlander werd onderscheiden met de AIA Gold Medal, de hoogste onderscheiding van het American Institute of Architects (AIA), de Amerikaanse architectenvereniging.

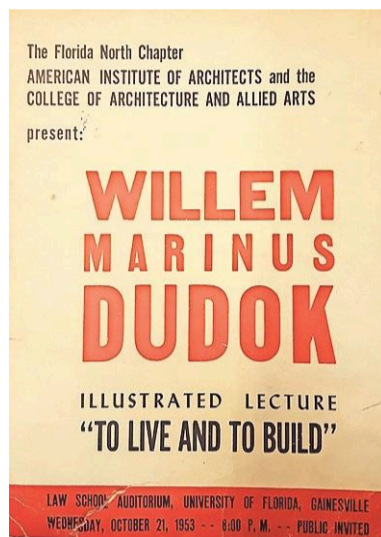
Dudok was geen onbekende voor Amerikaanse architecten. Zijn eerste woningbouwprojecten in Hilversum rond de jaren twintig van de vorige eeuw trokken al snel na oplevering belangstelling in binnen- en buitenland. Artikelen en afbeeldingen in Engelstalige tijdschriften droegen ertoe bij dat vakbroeders en liefhebbers wereldwijd kennis konden nemen van de bijzondere bouwstijl van Dudok. Na de oplevering van het raadhuis van Hilversum in 1931, nam die belangstelling alleen maar toe.

Een ware goudmijn

Velen namen ook de moeite om Dudoks architectuur met eigen ogen te komen aanschouwen. Dudok was altijd bereid om bezoekers persoonlijk rond te leiden door Hilversum of zijn raadhuis, waarbij hij graag uitweidde over zijn stedenbouwkundige ideeën of over de architectonische principes in zijn ontwerpen. Een Amerikaanse

Dudok bij de uitreiking van de AIA Gold Medal in 1955. FOTO: HET NIEUWE INSTITUUT

architectuurstudent, later president van een zeer gerenommeerd architectenbureau, noemde Hilversum naar aanleiding van zo'n bezoek in 1938 'een ware goudmijn voor de architectuurstudent'.

Het ontbrak Dudok dan ook niet aan uitnodigingen uit de Verenigde Staten. Al voor de Tweede Wereldoorlog werd hem meerdere malen gevraagd om er te komen spreken. Maar Dudok gaf steeds aan dat zijn drukke werkzaamheden het hem niet toelieten zijn bureau voor langere tijd te verlaten. Toch liet het idee hem niet los. 'Als ik Amerika nog eens wil zien voor mijn dood wordt het nu langzamerhand tijd', schreef Dudok in 1950 aan architect Wijdeveld, die op dat moment in Amerika een gastdocentschap vervulde.

Het was uiteindelijk de in Houston werkende architect Ralph Meldrim Buffington die ervoor zorgde dat Dudok daadwerkelijk afreisde naar Amerika. Buffington had in augustus 1930 Hilversum bezocht en was daar enkele uren door Dudok rondgeleid. Het bezoek had grote indruk op hem gemaakt. Hij was ervan overtuigd dat Dudok een van de grootste moderne architecten was. Toen de wereldberoemde architect Frank Lloyd Wright in 1949 de AIA Gold Medal werd toegekend, vond Buffington dat deze eer eveneens aan Dudok te beurt moest vallen. Een jaar lang probeerde hij vervolgens bij universiteiten en architectuurinstellingen sponsorgelden los te krijgen om Dudok naar Amerika te halen. Buffington was de beste maatjes met de steenrijke opper ten van Houston. Hij voerde ook campagne om opdrachten voor Dudok in de VS los te krijgen, een wens die helaas niet is uitgekomen. Maar zijn promotiecampagne bleef niet onopgemerkt en had succes: in 1953 organiseerde de AIA een uitvoerige lezingenreis voor de Nederlandse bouwmeester.

In tachtig dagen reisde Dudok door een groot deel van het oosten en midden van de VS. Op een grote landkaart hield Dudok zijn route bij. De reis moet behoorlijk vermoeiend zijn geweest voor de bijna zeventigjarige architect. In totaal gaf hij zo'n veertig officiële lezingen. Daarnaast discussieerde hij menigmaal met studenten en architecten op informele bijeenkomsten.

Dudok werd in Amerika aangekondigd als 'a pioneer of the modern movement in Holland', en met alle egrams ontvangen. Zo deed men er alles aan om Dudok het reizen zo makkelijk mogelijk te maken. Dudok legde de enorme afstanden af per trein, vliegtuig en een enkele maal per Greyhoundbus. Vrijwel altijd stond er een ontvangstcomité klaar bestaande uit een of meerdere professoren, studenten of architecten om Dudok van een station of vliegveld af te halen.

Een dergelijk eerbetoon was Dudok niet gewend. In een van zijn brieven aan zijn vrouw schreef Dudok, nadat weer eens enkele professoren hem opwachten: 'Ik was er een beetje verlegen onder, want dat zijn toch eigenlijk maar kruitersdiensten, en ik wilde hun dus met alle geweld een dinertje aanbieden, maar daar wilden ze niet van weten. Wij hebben gezellig gegeten in een restaurant dicht bij het station en ik had de nota al betaald, maar de dean stopte mij hun aandeel van het maal weer in de zak van mijn jasje'.

Vreemde sensatie

Toen een geplande vlucht vanwege dicht mist werd geannuleerd, moest Dudok een nachttrein nemen en werd hij om vier uur 's nachts per auto door het hof van de School of Architecture van de Universiteit van Texas en diens vrouw afgehaald om hem naar het circa honderd kilometer verder gelegen Austin te brengen. Dat was geen onverdeelde genoegen, zoals blijkt uit Dudoks aantekeningen: 'Een tocht door de duisternis, aardige mensen weer, vooral Harris. Z'n vrouw ontpopte zich als een beetje eigenwijze tante, tien jaar ouder dan de zachteardige Harris, en het is een vreemde sensatie op een reis, midden in de nacht, zo'n beetje te zitten bekvechten met een wildvreemde tante'.

Een enkele keer ging het mis. In New Orleans, waar Dudok 's morgens om acht uur aankwam, was er niemand om hem van het station te halen. Daar sta je dan met je bagage! Ik woedend', schreef de architect hierover aan zijn vrouw. Nadat hij een taxi naar de univers-

Dudok met een Amerikaanse studente, 1953.

FOTO: HET NIEUWE INSTITUUT

'Z'n vrouw ontpopte zich als een beetje eigenwijze tante'

Dudok in gesprek met twee architectuurstudenten die hem tijdens zijn bezoek aan Pittsburgh begeleiden.

FOTO: PITTSBURGH POST-GAZETTE

heid had genomen, moest de aanwezige secretaresse het ontgelden: 'Ik jaar ouder dan de zachteardige Harris, en het is een vreemde sensatie op een reis, midden in de nacht, zo'n beetje te zitten bekvechten met een wildvreemde tante'.

Dudok was zeer geïnteresseerd in de wolkenkrabbers, die gezien werden als echte Amerikaanse architectuur en waarover in Nederland regelmatig artikelen in de bouw tijdschriften verschenen. Toen Dudok met de boot in New York aankwam, was hij om vijf uur 's morgens opgestaan om bij het opvaren van de Hudson de stad 'in

Architect Willem Marinus Dudok was diep onder de indruk na een lezingentour door Amerika

Achtergrond Joke Reichardt

Joke Reichardt is zelfstandig kunst- en architectuurhistoricus. Dit artikel is gebaseerd op haar masterthesis 'Reis door een land vol wonderen. Architect Willem Marinus Dudok op lezingentour door Amerika 19 september - 18 december 1953', te downloaden via het scriptiearchief van de Universiteit van Utrecht.

de ontwakende dag' te zien. Maar bij het aanschouwen van die 'verticale architectuur' waarnaar hij zo benieuwd was geweest, sloeg de vertwijfeling toe. Hij schreef daarover later: 'Enorm groots, die geweldige wolkenkrabbers, die daar zo als stenen reuzen tegen de hemel optornen. Ik ben het niet met mezelf eens, wat ik daar nu van denken moet. Het is hoogst merkwaardig, dat wij mensen zoiets maken kunnen en dat dat nu het resultaat van onze samenleving is. Technisch is dat gewoonweg overonderend [...] Dat is ingenieurswerk op een schaal, die ik niet vermoed heb'.

Ingenieurswerk was echter niet

per se architectuur, zoals Dudok ook in zijn lezingen naar voren bracht. Bij goede architectuur ging het volgens Dudok om de juiste verhoudingen en onderlinge harmonie. Een goed gebouw bracht ook een zekere 'geestelijke waarde' tot uitdrukking. Als voorbeeld van dat laatste nam hij zijn raadhuis: dat moest niet alleen een efficiënt kantoorgebouw zijn, maar het moest ook de waardigheid en autoriteit van het bestuur van een gemeente tot uiting brengen.

Tijdens zijn lezingen liet Dudok de nodige dia's zien van door hem ontworpen scholen en kantoorgebouwen, natuurlijk van het raadhuis van Hilversum, maar ook van niet uitgevoerde projecten als een schoolgebouw in Darmstadt en een nieuw regeringscentrum voor Den Haag. Een van zijn gastheren liet hem later per brief weten dat de omvang van zijn oeuvre veel indruk had gemaakt op de studenten en jongere architecten.

Schoonheid

Dudok sprak ook over stedenbouw. Het was duidelijk dat zijn jarenlange ervaring in Hilversum ten grondslag lag aan de ideeën die hij in zijn lezingen naar voren bracht. De schoonheid van een stad werd volgens Dudok bereikt door een juiste afwisseling van herhaling en variatie in de bouwwerken. Groene recreatiezones dienden de stad te

dooraderen.

In Amerika liep men met stadsplanning behoorlijk achter, vond Dudok. Veel steden die hij bezocht vond hij ongeorganiseerd. Vanuit Auburn in Alabama liet hij weten: 'Ze hebben geen notie van stedenbouw, en het is heel nuttig dat de boel een beetje in beweging wordt gebracht. De bouwerij is even verschrikkelijk als in Oosterse steden'.

Van wolkenkrabbers die in dunbevolkte steden en dorpen werden gebouwd, moest Dudok niets hebben. Hierover merkte hij in een van zijn lezingen op: 'Zouden die brave dorpelingen niet veel gelukkiger leven in een fleurig tuindorp met frisse eengezins-huisjes?'.

Het waren ideeën die Dudok al vanaf zijn eerste publicatie over architectuur (in 1914) naar voren had gebracht en die in Nederland wellicht niet vreemd waren. Maar veel van zijn Amerikaanse toehoorders zullen hiermee voor het eerst hebben kennisgemaakt. De positieve reacties op zijn lezingen geven aan dat er binnen de (toekomstige) beroepsgroep zeker een vruchtbare bodem voor Dudoks architectuur-opvattingen was. Je zou zeggen dat de lezingenreis naast de toekenning van de prestigieuze AIA Gold Medal ook tot de nodige navolging in architectuur moet hebben geleid. Het is daarom de moeite waard om ook in de Verenigde

Staten te speuren naar 'Dudokian' kenmerken in de architectuur.

Terug naar Dudok in Nederland. Is het toeval dat Dudok na zijn reis door Amerika de nodige hoogbouw en flatwoningen ontwierp? We zullen het niet weten. Zeker is wel dat de reis enorme indruk op Dudok heeft gemaakt. Niet voor niets tekende hij na zijn laatste lezing op: 'Had een sprookjesachtig einde aan een fantastische reis door een land vol wonderen'.

Joke Reichardt

Dudok in gesprek met zijn collega Saarinen.